

УДК 33.009.12(061.1ЄС)

ДУЦЬКА Анна, аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ

КОНКУРЕНТНІ ВІДНОСИНИ В ЕКОНОМІЦІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Проаналізовано вітчизняне конкурентне законодавство та законодавство Європейського Союзу в частині особливостей державного захисту конкурентних відносин, виділено основні його напрями. Окреслено законодавчі документи Євро-союзу та України, які регламентують конкурентне законодавство. Виявлено фактори, що ускладнюють ефективне регулювання конкурентних відносин на державному рівні.

Ключові слова: конкурентне законодавство, захист конкурентних відносин, економічна конкуренція, адвокатування конкуренції.

Дуцкая А. Конкурентные отношения в экономике стран Европейского Союза. Проанализировано отечественное конкурентное законодательство и законодательство Европейского Союза в части особенностей государственной защиты конкурентных отношений, выделены его основные направления. Обозначены законодательные документы Евросоюза и Украины, регламентирующие конкурентное законодательство. Выявлены факторы, усложняющие эффективное регулирование конкурентных отношений на государственном уровне.

Ключевые слова: конкурентное законодательство, защита конкурентных отношений, экономическая конкуренция, адвокатирование конкуренции.

Постановка проблеми. Конкурентні відносини можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Суб'єкти господарювання, намагаючись набути переваг у конкурентній боротьбі, можуть вдаватися до незаконних дій, які завдають шкоду їх конкурентам. Про зростання кількості порушень законодавства про захист економічної конкуренції свідчить інформація, надана у Звіті Антимонопольного комітету України (АМКУ) за 2013 р., де зазначено, що органами АМКУ впродовж звітнього року порівняно з 2012 р. припинено майже на 32 % більше порушень. Особливої актуальності це набуває за нинішньої ситуації в Україні – політичні фактори, наявний рівень інфляції, зростання безробіття, зниження заробітних плат призводять до погіршення фінансового стану як юридичних, так і фізичних осіб, рівень життя яких стрімко погіршився. Так, проаналізувавши інформацію щодо офіційного рівня безробіття, можна зробити висновок, що темп приросту кількості безробітних впродовж жовтня-грудня 2014 р. порівняно з аналогічним періодом 2013 р. зростає і в грудні 2014 р. становить на

© Дуцька А., 2015

5 % більше за показники грудня 2013 р., що відповідно негативно позначається на економіці.

Через зменшення доходів, зокрема, фізичних осіб останні будуть досить вибірковими та критичними щодо витрат. А з огляду на те, що окремі підприємства для максимізації власного прибутку вдалися до підвищення цін на свою продукцію/послуги, то згідно із законом попиту та пропозиції величина попиту зменшиться, що призведе до загострення між суб'єктами господарювання боротьби за споживачів, і, ймовірно, зростатимуть порушення чинного конкурентного законодавства економічними контрагентами. Відтак, державне регулювання конкурентних відносин у транзитивній економіці є надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державне регулювання конкуренції постійно знаходиться у центрі уваги провідних науковців та дослідників. Зокрема питання державного захисту конкурентних відносин досліджували такі вчені, як О. Бакалінська, В. Лагутін, А. Герасименко, Ю. Уманців, В. Качалін, Н. Кондратьєва, І. Князева, А. Лозова, А. Шастітко, О. Шнирков, О. Толоконніков, Г. Филюк [1–15] та ін.

Незважаючи на відсутність єдиної думки щодо необхідності втручання держави в економічне життя, більшість науковців визнають, що державне регулювання конкурентних процесів є необхідним, враховуючи можливі "ринкові провали", однак, існують різні думки стосовно ступеня такого впливу. На думку А. Шастітко, вади державного втручання не є достатньою підставою для відмови від нього, як і наявність недоліків у ринковому механізмі не є підставою для державного втручання [10, с. 53]. У свою чергу, О. Шнирков зауважує, що "прагнення віднайти системну єдність між теорією саморегулювання економіки відповідно до закону попиту і пропозиції та державного регулювання є наріжним каменем концепції конкуренції в теоріях неокласичного синтезу" [13, с. 16–17]. Частина дослідників вважає, що через стрімкий технологічний розвиток провідні монополії утворення можуть досить швидко втратити свою ринкову владу, якщо не зможуть адаптуватися до нових умов, відповідно не має сенсу в захопленні державним управлінням [16]. Слід погодитись із думкою А. Герасименко, що сучасні зразки конкурентної політики розвинених країн світу є синтезом ринкових сил конкуренції та державного регулювання [4, с. 394].

Попри значну кількість праць в обраному напрямі дослідження, наразі досить актуальними і цікавими залишаються питання порівняння конкурентного законодавства Європейського Союзу (ЄС) та України, особливостей захисту конкурентних відносин. Враховуючи можливу перспективу ратифікації Україною Угоди про асоціацію з ЄС, доцільно зосередитись на основних питаннях імплементації європейського конкурентного законодавства. З огляду на це, важливо дослідити та порівняти основні напрями захисту конкурентних відносин ЄС та України.

Метою статті є вивчення особливостей державного захисту конкурентних відносин на рівні ЄС та України для подальшого узгодження національного конкурентного законодавства із законодавством, що діє в межах ЄС.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано національні законодавчі акти у сфері антимонопольного та державного регулювання, договори Європейського Союзу, а також фахові наукові літературні джерела. Для вирішення поставлених завдань застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: діалектичний, абстрактно-логічний, індукції та дедукції, системного аналізу і синтезу, історико-логічного аналізу.

Результати дослідження. Конкуренція є двигуном наукового прогресу та механізмом сприяння економічному розвитку. Недостатньо інтенсивна конкуренція обумовлює відсутність мотивації у суб'єктів господарювання щодо зниження витрат, пошуку нових ринків збуту, запровадження інновацій і, як наслідок, неефективну роботу галузі, в якій діють такі підприємства. Водночас монопольне становище певної компанії може призвести до не вигідних умов для інших учасників ринкових відносин [17, с. 136]. За таких обставин держава за допомогою конкурентної політики покликана віднайти необхідний баланс та забезпечити оптимальне регулювання. Конкурентний механізм повинен являти собою систему заходів щодо контролю відповідності концентрації капіталу в умовах існування значної конкуренції на ринку [8, с. 52–57].

Інституційне регулювання конкурентних відносин здійснюється опосередковано – за допомогою реалізації конкурентного законодавства, що має на меті захист економічної конкуренції. Саме конкурентні відносини виступають предметом регулювання як антимонопольного законодавства, так і законодавства про захист від недобросовісної конкуренції. Крім законів економічної теорії, в основу антимонопольної політики покладено ще й правовий елемент [11, с. 76]. Так, у Законі України "Про захист економічної конкуренції" зазначено, що він "...спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки на основі розвитку конкурентних відносин" [18]. Статтею 2 цього Закону передбачено, що він регулює відносини між різними контрагентами (органами державної влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктами господарювання тощо) у зв'язку з економічною конкуренцією. Незважаючи на спільний предмет регулювання, антимонопольне законодавство має свої відмінності відносно законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, що виявляється у різному спрямуванні: антимонопольне законодавство має на меті забезпечення самого факту існування конкуренції, у той час як законодавство про захист від недобросовісної конкуренції відповідає за її "якість" [1, с. 17]. У той же час, керуючись ст. 1 Закону України "Про захист від недобросовісної

конкуренції", правомірні конкурентні відносини можна трактувати як такі, що не суперечать торговим та іншим чесним звичаям у процесі здійснення господарської діяльності [19]. Слід погодитись з думкою О. Бакалінської, що вислів "торгові та інші чесні звичаї" не має законодавчо закріпленої дефініції, тому через відсутність чітких меж існує можливість його суб'єктивного трактування [2, с. 143].

Конкурентне законодавство нашої держави ґрунтується на нормах, встановлених Конституцією України, і складається із Законів України "Про захист економічної конкуренції", "Про Антимонопольний комітет України", "Про захист від недобросовісної конкуренції", а також інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів. Крім того, межі правомірної поведінки учасників конкурентних правовідносин визначають посилання на звичаї ділового обороту, добропорядність, розумність, справедливість при встановленні заборони недобросовісної конкуренції у ст. 13 Цивільного кодексу України [2, с. 143]. Більшість науковців, що вивчають проблеми правового регулювання конкурентних відносин, відзначають вирішальний вплив норм Господарського кодексу України на розвиток не тільки конкуренції, а й усієї системи господарювання на національному рівні, оскільки в ньому закладено політичні, економічні, соціальні та правові засади розвитку добросовісної конкуренції на ринку [1, с. 19].

Як констатує Ю. Уманців, наразі регулювання конкурентних відносин належить до пріоритетних завдань державного управління [5, с. 311]. Основні напрями захисту конкурентних відносин у національній економіці наведено на *рис. 1*. Напрями державного регулювання конкурентних відносин мають здебільшого інертний характер – центральне місце відведено забороні та контролю. В той же час превентивні заходи не знайшли широкого практичного відображення. Саме відсутність у національній конкурентній політиці активної складової й відзначають провідні науковці. Зокрема А. Герасименко вважає, що в конкурентній політиці слід залишити акцент на інституціональній складовій, але водночас забезпечити цю політику більш активним інструментарієм дії [4, с. 401]. Крім того, ефективність правового регулювання конкурентних відносин, як слушно зауважила О. Бакалінська, значною мірою залежить від правозастосовної практики, в той час як на національному рівні поширеною є практика досить високого рівня нормотворення. Проте правозастосування все ще залишається неефективним [1, с. 18].

Слід погодитись з думкою А. Шастітко відносно того, що "правозастосування у справах порушення норм антимонопольного законодавства є одним із важливих структурних блоків інституційного середовища ведення бізнесу, відповідно і факторів, що впливають на стимули учасників підприємницької діяльності, споживачів, а також на результати як окремих ринків, так і економіки в цілому" [12, с. 111].

Захист конкурентних відносин на національному рівні	
ЗАБОРОНА	антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання
	зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку
	антиконкурентних дій органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю
	обмежувальної та дискримінаційної діяльності суб'єктів господарювання, об'єднань
	неправомірного використання ділової репутації суб'єкта господарювання (неправомірне використання позначень, товару, копіювання зовнішнього вигляду виробу, порівняльна реклама)
	створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції (дискредитація суб'єкта господарювання, схилення до бойкоту, схилення постачальника до дискримінації покупця, підкуп працівника, посадової особи постачальника/покупця; поширення інформації, що вводить в оману)
КОНТРОЛЬ ЗА	неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці
	концентрацією суб'єктів господарювання
	дотриманням норм конкурентного законодавства

Рис. 1. Основні напрями державного захисту конкурентних відносин в Україні
(складено автором на основі [18; 19])

У цьому контексті цікавим є досвід США, оскільки правозастосовна практика та прийняття антимонопольних норм у цій країні також не збігається в часі. Зокрема активізація та розвиток правозастосування розпочалися приблизно з 1901 р., за часів Т. Рузвельта (перший антимонопольний акт – Закон Шермана – прийнято у 1890 р.) [20, с. 68].

Державна підтримка, сприяння розвитку малого та середнього підприємництва є одним із факторів піднесення конкурентних відносин суб'єктів господарювання. Про необхідність сприяння розвитку малого та середнього бізнесу зазначено і в Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 рр. За сучасних умов держава може безпосередньо впливати на характер розвитку конкурентних відносин у національній економіці. Так, у ст. 7 Закону України "Про захист економічної конкуренції" передбачено можливість вчинення добровільних узгоджених дій підприємств малого та середнього

бізнесу, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції та сприяють підвищенню їх конкурентоспроможності [18].

Конкурентні відносини мають свої особливості розвитку залежно від територіального принципу, що зумовлено специфічним ставленням суспільства до конкуренції, законодавчим регулюванням конкуренції тощо. Наприклад, державні органи, задіяні у державному регулюванні економічної конкуренції, мають відмінності в різних країнах. У деяких державах діє декілька органів, що розділяють між собою державне регулювання (Австралія, Австрія, Бразилія, Великобританія, Франція, Японія, США тощо), в інших – тільки один (Італія, Україна, Аргентина, Швейцарія, Угорщина, ЄС) [21]. З огляду на те, що конкурентні відносини, як і конкуренція, нині набувають глобального характеру, доцільно проаналізувати особливості їх законодавчого регулювання на міжнародному рівні. Так, антимонопольне право США засуджує будь-які прояви монополізації та будь-які відносини між суб'єктами підприємницької діяльності, що можуть призвести до монополізації. Натомість норми антимонопольного законодавства країн ЄС відзначаються більшою ліберальністю з цього приводу і більш орієнтовані на недопущення з боку суб'єктів господарювання свідомих дій, спрямованих на обмеження конкуренції [14, с. 78]. Така особливість антимонопольного законодавства країн ЄС обумовлена тим, що під час розробки та підписання Римського договору в 1957 р. щодо створення Європейського економічного співтовариства найбільшими в світі компаніями були здебільшого американські. Для зміцнення позицій у світовій торгівлі європейських компаній країни-учасниці Римського договору були зацікавлені в тому, щоб в рамках Спільного ринку ЄС існували достатньо могутні європейські компанії [14, с. 70]. У той же час існує відмінність і у досвіді застосування норми щодо монополно високої ціни: на відміну від США, де виявлений факт відхилення ціни компанії від будь-якого "еталона" не розглядається як протиправний, європейське антимонопольне законодавство розцінює встановлення завищених цін як одну з форм зловживання домінуючим становищем [22, с. 101].

Останнім часом через глобалізаційні процеси все більшого значення набуває питання гармонізації національного конкурентного законодавства із міжнародним. Політика у сфері конкуренції вже не обмежується кордонами певної країни, а дедалі більше зумовлюється взаємодією національних та міжнародних інституцій [15, с. 292]. Зокрема в Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 рр. однією з причин низького рівня розвитку конкуренції зазначено "неврегульованість на законодавчому рівні питань щодо наближення законодавства про захист економічної конкуренції до законодавства Європейського Союзу" [23]. Провідну роль у його уніфікації відіграє Паризька конвенція щодо охорони промислової власності від

20 березня 1883 р. та Договір про створення Європейського економічного Співтовариства від 25 березня 1957 р.

Схожою рисою антимонопольного законодавства ЄС та України є те, що в основі антимонопольного законодавства країн ЄС перебуває змістове наповнення закону та детально розроблених підзаконних актів, тоді як посилення на прецеденти в процесі правозастосування допускаються, однак не мають зіставної із законом юридичної сили [24, с. 129].

Контрольні функції у сфері конкуренції ЄС покладені на Європейську Комісію, проте безпосередньо їх реалізацією займається Директорат "Конкуренція" [7, с. 14]. Основні напрями роботи Директорату подібні до завдань АМКУ (рис. 2).

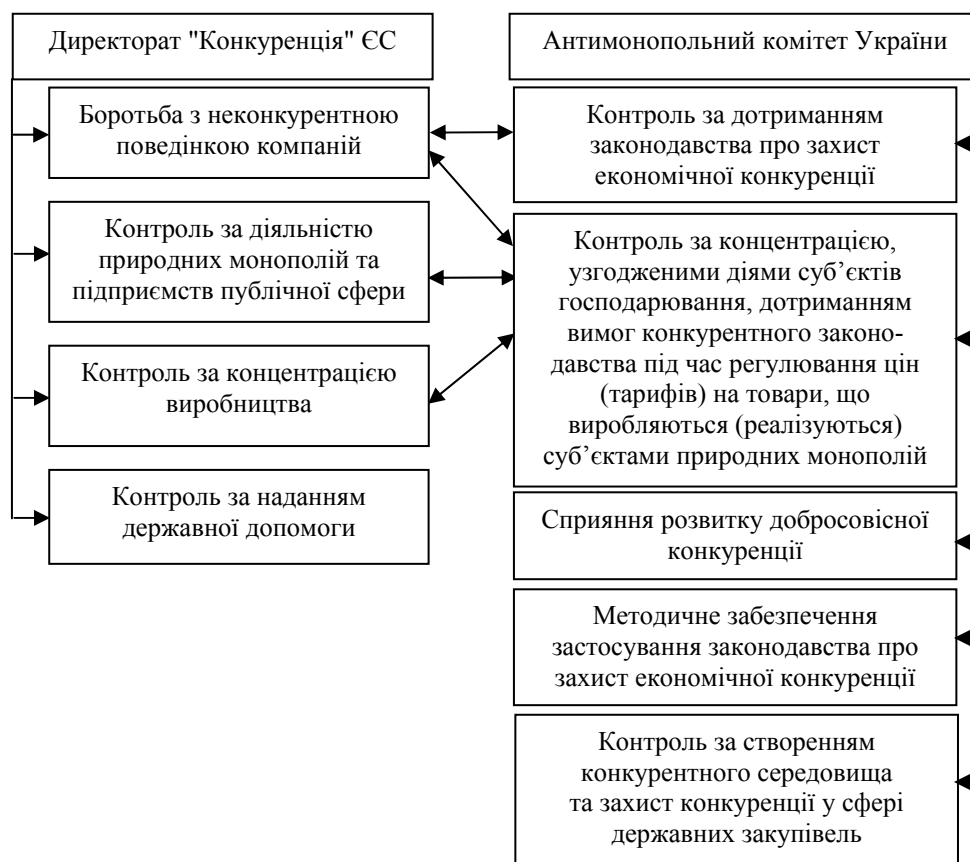

Рис. 2. Порівняння основних напрямів роботи Директорату "Конкуренція" ЄС та Антимонопольного комітету України
(складено автором на основі [7, с. 14; 26])

З-поміж значної частини наявних договорів ЄС базовими є: Договір про створення Європейського Союзу (пізніше модифікований положеннями Лісабонського договору в Договір про функціонування ЄС), який діє з 1958 р. та має ще одну назву – Римський договір, Договір

про Європейський Союз або Маастрихтський договір, чинний з 1993 р. Зокрема першою главою VII розділу Договору про функціонування Європейського Союзу встановлюються правила конкуренції в ЄС, які поділено на дві частини: правила, що застосовуються до підприємств, та правила щодо державної допомоги.

Статтями 101 та 102 Договору про функціонування ЄС відповідно забороняються будь-які угоди між підприємствами, а також картельна практика, що є результатом недопущення, обмеження чи порушення конкуренції всередині спільного ринку, зловживання підприємством чи групою підприємств домінуючим становищем. Це може включати зокрема: пряме чи опосередковане фіксування ціни купівлі-продажу чи інших умов торгівлі; обмеження чи контроль виробництва, ринків, технічного розвитку або капіталовкладення; поділ ринків чи інших джерел постачання; застосування неоднакових умов до рівноправних угод з іншими торговельними партнерами, що тим самим ставить їх у не вигідні умови конкуренції; обумовлення укладання контрактів прийняттям партнерами додаткових обов'язків, які за своїм характером або відповідно до торговельної практики не пов'язані з предметом цих контрактів [25].

З точки зору ефективного використання економічних ресурсів, змова між учасниками ринку – найбільш небезпечна форма обмеження конкуренції, оскільки через відсутність прямих доказів цей факт порушення складно довести [27, с. 143]. З огляду на це, ще однією спільною рисою законодавства у сфері економічної конкуренції ЄС та України є державний вплив на конкурентні відносини учасників ринкового процесу за допомогою застосування програми звільнення від відповідальності, що передбачає можливість надання як юридичним, так і фізичним особам пом'якшення покарання залежно від обставин справи у вигляді пропозиції більш низького штрафу, меншого терміну чи обмежувального примусу або навіть повного імунітету, в обмін на інформацію та плідну співпрацю у вигляді сприяння антимонопольним органам у проведенні розслідування щодо доведення факту наявності антиконкурентних узгоджених дій [28].

У конкурентному законодавстві ЄС, як і в національному, діє так зване правило "розумного підходу", за якого на законодавчому рівні наявні деякі виключення із загальних правил, якщо позитивний ефект у підсумку переважає над негативним. Так, ч. 3 ст. 101 Договору про функціонування ЄС передбачено виключення відносно: будь-якої угоди/рішення або категорій угод/рішень між підприємствами чи групою підприємств, будь-якої картельної практики чи категорії такої практики, якщо вони сприяють покращанню виробництва чи розподілу товарів або технічному чи економічному прогресу, надаючи споживачам справедливую частку отримуваних при цьому вигод, які не накладають на зацікавлені підприємства такі обмеження, що не є необхідними для

досягнення таких цілей та не надають цим підприємствам можливість захищати від конкуренції істотну частину таких продуктів. Відповідно виключення наявні і в Законі України "Про захист економічної конкуренції", зокрема в ст. 10 зазначено перелік дозволених узгоджених дій, за умови, що такі дії не призводять до суттєвого обмеження конкуренції на ринку або його частині, а їх учасники зуміють довести, що такі дії сприяють вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару, техніко-технологічному, економічному розвитку, розвитку малих або середніх підприємств, оптимізації експорту чи імпорту товарів, розробленню та заснуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари, раціоналізації виробництва. У ст. 25 того ж Закону вказано, що АМКУ може надати дозвіл на концентрацію суб'єктів господарювання у випадку, якщо вона не призводить до монополізації або суттєвого обмеження конкуренції на ринку чи в значній його частині. Крім того, у разі ненадання АМКУ дозволу на концентрацію суб'єкти господарювання можуть звернутись до Кабінету Міністрів України, і якщо обмеження конкуренції є необхідними для досягнення мети концентрації, не становлять загрозу системі ринкової економіки, а суспільна вигода від концентрації перевищуватиме спричинені нею негативні моменти, такий дозвіл може бути наданий [18].

Надання державної допомоги окремим підприємствам на національному рівні безпосередньо впливає на характер розвитку конкуренції на ринку, оскільки забезпечує окремим суб'єктам господарювання привілейоване становище, більш вигідні умови господарювання відносно своїх конкурентів. Причому така допомога в нашій країні дуже часто надається економічно нерентабельним підприємствам, існування яких не є економічно виправданим. З огляду на це, в Україні значно поширене лобіювання інтересів окремих підприємств, що у розвинених країнах законодавчо заборонено. Відтак, виникає необхідність реформування державної допомоги суб'єктам господарювання. Доцільно зіставити особливості надання державної допомоги в ЄС із національними.

Стаття 107 Договору про функціонування ЄС надає перелік обставин, за яких державна допомога суб'єктам господарювання вважається допустимою, та одночасно забороняє будь-яку іншу форму державної допомоги, що порушує чи може порушити умови конкуренції шляхом створення більш вигідних умов господарювання окремим підприємствам чи виробництвам у межах спільного ринку.

Зокрема серед сумісних із спільним ринком обставин: допомога соціального характеру, що надається індивідуально споживачам, за умови, що вона надається без дискримінації, заснованої на походженні продуктів, яких це стосується; допомога, що має на меті компенсувати збиток, спричинений стихійними лихами чи будь-якими іншими

надзвичайними ситуаціями; допомога, що надається економіці окремих районів Федеративної Республіки Німеччини, порушених поділом Німеччини, тією мірою, якою така допомога необхідна для компенсації економічних збитків, обумовлених цим розподілом; допомога, що має на меті сприяти економічному розвитку районів, у яких рівень життя занадто низький чи які значно страждають від неповної зайнятості; допомога, що має на меті сприяти здійсненню важливого проекту, який має загальноєвропейське значення, чи покликана виправити значне порушення в економіці держави-члена; допомога, що має на меті полегшити розвиток деяких видів економічної діяльності або деяких економічних районів, якщо вона не чинить протилежної дії на умови торгівлі тією мірою, яка суперечить загальним інтересам; допомога у розвитку культури та збереженні спадку там, де така допомога не зачіпає умов торгівлі та конкуренції в Співтоваристві такою мірою, що це суперечить загальним інтересам; інші категорії допомоги, що можуть бути визначені рішенням Ради, прийнятим кваліфікаційною більшістю за поданням Комісії [25]. Стосовно національного законодавства у зазначеному напрямі, Верховна Рада України ухвалила окремий Закон України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання", який набуде чинності 2 серпня 2017 р. [29]. Закон встановлюватиме правові засади проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання, здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції, буде спрямований на забезпечення захисту та розвитку конкуренції, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги та дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері державної допомоги [30]. Проаналізувавши наявні у зазначеному Законі норми, можна дійти висновку, що умови, за яких можливе надання державної допомоги окремим суб'єктам господарювання, аналогічні допустимим обставинам надання такої допомоги, зазначеним у Договорі про функціонування Європейського Союзу. Таким чином, цей Закон допоможе узгодити окремі норми національного законодавства щодо захисту конкуренції із законодавством ЄС у частині надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Проте надання державою-учасницею Європейського Союзу фінансової допомоги національним підприємствам не завжди сприймається позитивно Директоратом з питань конкуренції ЄС, тому таке рішення має бути зважене й проаналізоване щодо відповідності законодавству Європейського Союзу та необмеження конкуренції на просторі спільного ринку. Так, нещодавно Директорат визнав державну допомогу, надану урядом Кіпру національному авіаперевізнику Cyprus Airways, такою, що порушує правила ЄС. Внаслідок чого компанія, що має фінансові труднощі, стає на шлях ліквідації підприємства, оскільки не в змозі повернути уряду суму, трохи більшу за 100 млн євро [31].

Проведений аналіз зіставлення норм національного антимонопольного законодавства з міжнародними нормами дозволяє ще раз підтвердити думку експертів з приводу того, що нормативно-правова база України не потребує суттєвих змін [32, с. 23]. Проте для створення ефективного конкурентного середовища, зважаючи на те, що наша економічна система в силу історичних, політичних та інших факторів відрізняється від економіки розвинених країн, пасивний характер державного регулювання конкурентних відносин слід посилити активним компонентом та правозастосовною практикою. До активної складової конкурентної політики можна також віднести адвокатування конкуренції. Саме застосування адвокатування конкуренції у конкурентній політиці стало загальносвітовою тенденцією [9, с. 114]. Як слушно зауважив В. Лагутін, у процесі адвокатування конкуренції використовуються механізми непримусового характеру, орієнтовані, насамперед, на усвідомлення суспільством переваг конкуренції [3, с. 21]. Причому необхідно, щоб суб'єкти підприємницької діяльності усвідомили не лише переваги ринкової конкуренції, а й свої права та обов'язки як суб'єкти конкурентних відносин [6, с. 26]. Цікавим та дієвим є встановлення діалогу між державними органами та суспільством за допомогою публічного обговорення як позитивних, так і негативних аспектів економічної конкуренції науковцями, провідними експертами у цій сфері, регулярного видання та доведення до широкого загалу друкованих матеріалів, які допоможуть зорієнтуватися в конкурентних законах, формування серед суспільства репутації АМКУ не лише як "негативного героя", який карає за порушення конкурентного законодавства, а й органу, що значно допомагає підтримувати та розвивати економічну конкуренцію, що в свою чергу матиме позитивний вплив на рівень добробуту всього суспільства. Цьому значно допоможе забезпечення можливості вільної комунікації суб'єктів господарювання та всіх бажаючих з АМКУ щодо найбільш раціонального та ефективного варіанта ринкової поведінки, що не виходить за межі чинного законодавства.

Висновки. Таким чином, за допомогою конкурентного законодавства держава координує діяльність учасників ринкового середовища, намагаючись забезпечити на ринках добросовісну економічну конкуренцію між контрагентами та не допустити зловживання наявними монополюючими утвореннями своїм домінуючим становищем. У полі зору антимонопольного регулювання перебуває контроль за використанням домінуючого становища, угодами, спрямованими на обмеження конкуренції, та угодами економічної концентрації.

Станом на сьогодні модель національного конкурентного законодавства загалом відповідає європейській. Проте проведений аналіз продемонстрував, що державний захист конкурентних відносин на національному рівні потребує певного вдосконалення. Серед основних напрямів державного захисту конкурентних відносин превалює пасивна

складова, тоді як для транзитивних економік не менш важливе значення має й активний компонент. До того ж проблемою вітчизняного регулювання у сфері конкуренції є розбіжність нормотворення та правозастосування, у той час як дієве правозастосування допомагає у формуванні ефективного конкурентного середовища та створює для суб'єктів господарювання додаткові стимули в процесі фінансово-господарської діяльності.

Для вирішення наявних проблем суспільство загалом та суб'єкти господарювання зокрема передусім повинні повною мірою усвідомлювати позитивні аспекти добросовісної конкурентної взаємодії у довгостроковій перспективі. Тобто в нашому суспільстві має бути сформована на належному рівні конкурентна культура, на що суттєво впливає адвокатування конкуренції, а це потребує активної діяльності органів державної влади. Необхідно сприяти розвитку малого й середнього бізнесу та повноцінного конкурентного середовища в Україні, водночас посилити моніторинг за діяльністю підприємств на вітчизняних ринках з метою недопущення проявів порушення законодавства із захисту економічної конкуренції. Це слугуватиме фундаментом для розвитку національної економіки та забезпечення суспільного добробуту.

Перспективи подальших досліджень можуть знаходитись у площині аналізу практики правозастосування конкурентного законодавства ЄС та США, а також можливості використання позитивних аспектів їх досвіду з урахуванням особливостей національної економіки. Оскільки між нормотворенням та правозастосуванням існує нерозривний зв'язок, їх комплексність допоможе посилити практичну складову в процесі імплементації конкурентного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалінська О. О. Проблеми і перспективи розвитку конкурентного законодавства України / О. О. Бакалінська // Часопис Київ. ун-ту права. — 2013. — № 3. — С. 17–21.
2. Бакалінська О. О. Недобросовісна конкуренція як форма зловживання суб'єктивним цивільним правом / О. О. Бакалінська // Вісн. НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право. — 2012. — № 2. — С. 141–145.
3. Лагутін В. Д. Теоретичні проблеми управління в сфері економічної конкуренції / В. Д. Лагутін // Конкуренція. Вісн. Антимонопольного комітету України. — 2012. — № 1. — С. 18–22.
4. Герасименко А. Г. Ринкова влада: джерела, масштаби, наслідки : монографія / А. Г. Герасименко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. — 600 с.
5. Уманців Ю. М. Корпоративні структури у глобальному конкурентному просторі : монографія / Ю. М. Уманців. — К. : ННЦ ІАЕ, 2012. — 410 с.
6. Качалин В. Культура конкуренции / В. Качалин // Мировая экономика и международные отношения. — 2011. — № 7. — С. 26–32.

7. Кондратьева Н. Б. Конкуренция в ЕС: экономика, политика, право / Н. Б. Кондратьева // Ин-т Европы РАН (доклады Ин-та Европы № 248). — 2009. — № 248. — 74 с.
8. Князева И. В. Антимонопольная политика в России / И. В. Князева. — М. : Омега-Л, 2011. — 512 с.
9. Лозовая А. М. Адвокатирование конкуренции в современных условиях: направления и перспективы : монография / А. М. Лозовая, В. В. Клименко. — К. : Центр учеб. л-ры, 2014. — 160 с.
10. Шаститко А. Зачем конкурентная политика, если есть промышленная / А. Шаститко // Эконом. политика. — 2014. — № 4. — С. 42–60.
11. Шаститко А. Поведенческий антитраст / А. Шаститко // Эконом. политика. — 2014. — № 6. — С. 76–91.
12. Шаститко А. Роль экономического анализа в антитрасте: общее в частном / А. Шаститко // Эконом. политика. — 2013. — № 3. — С. 107–125.
13. Шнирков О. І. Конкурентна політика Європейського Союзу / О. І. Шнирков. — К., 2003. — 217 с.
14. Толоконников А. Запрет на ограничение конкуренции в Евросоюзе / А. Толоконников // Обозреватель. — 2006. — № 12. — С. 70–78.
15. Филюк Г. М. Конкуренція та монополія в епоху глобалізації : монографія / Г. М. Филюк. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. — 404 с.
16. *Competition policy. Crossing continents. Special report. The Economist 2014* [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.economist.com/news/special-report/21596669-competition-authorities-are-increasingly-reaching-beyond-their-countries-borders-crossing>.
17. *Круглый стол журн. "Экономическая политика" ["Последствия слабой конкуренции: Количественные оценки и выводы для конкуренции"]* // Эконом. политика. — 2013. — № 1. — С. 125–145.
18. Закон України "Про захист економічної конкуренції" : ред. від 11.08.2013 № 2210-14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
19. Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції" : ред. від 13.01.2009 № 236/96-вр [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.
20. Цыганов А. Структурные альтернативы антимонопольной политики и генезис институтов правоприменения / А. Цыганов // Эконом. политика. — 2014. — № 5. — С. 66–74.
21. Гуляев Г. Ю. Сущность и закономерности конкурентных отношений / Г. Ю. Гуляев // Управление электронными системами [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uecs.ru/logistika/item/2390-2013-10-02-06-16-27>.
22. Голованова С. Концепция сопоставимых рынков в российской антимонопольной практике / С. Голованова // Эконом. политика. — 2014. — № 5. — С. 99–115.
23. Концепція Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80>.
24. Голованова С. Доктрина ключевых мощностей в российской антимонопольной практике: основания и риски применения / С. Голованова // Эконом. политика. — 2013. — № 3. — С. 126–143.

25. Договор о функционировании Европейского Союза [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://eulaw.ru/treaties/tfeu>.
26. Закон України "Про Антимонопольний комітет України" : ред. від 19.04.2014 № 3659-12 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
27. Юсупова Г. Программа освобождения от наказания в антимонопольной политике: проблемы эмпирической оценки / Г. Юсупова // Эконом. политика. — 2013. — № 6. — С. 143–160.
28. Офіційний веб-портал АМКУ. Програма звільнення від відповідальності [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89137>.
29. Рада ухвалила Закон про держдопомогу суб'єктам господарювання, 2014 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://economics.unian.ua/agro/934790-rada-uhvalila-zakon-pro-derjdomogu-subektam-gospodaryuvannya.html>.
30. Закон України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання" : чинний з 02.08.2017 № 1555-18 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.
31. Cyprus Airways збанкрутувала через рішення ЄК про повернення €100 млн фіндопомоги, 2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://economics.unian.ua/finance/1030263-kiprska-aviakompaniya-zbankrutuvала-cherez-rishennya-ek-pro-povernennya-derjavi-100-mln-findopomogi.html>.
32. Добровольный экспертный обзор законодательства и политики в области конкуренции: Украина, 2013 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditclp2013d3_overview_ru.pdf.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2015.

Dutska A. Competitive relations in the economy of European Union countries.

Background. Nowadays the question about coordination of main directions how to protect the competitive relations on the national level with European Union is very actual and insufficiently researched.

Analysis of recent researches and publication. Scientists pay significant attention to the regulations of competitive legislation of different countries since a competition is the engine of economic development and its regulation is under precise interest of scientists. However, research of protection of competitive relations is not under proper attention today that's caused a choice of the topic of the article.

The aim of the article is to study the characteristics of state protection of competitive relations between the EU and Ukraine to further harmonization of national competition legislation to EU's one.

Materials and methods. The study used national legislation in the antimonopoly and state regulation, the European Union treaties, as well as scientific literature. General scientific and special methods, namely, dialectical, abstract logic, induction and deduction, system analysis and synthesis and a method of historical and logical analysis have been applied to solve the tasks.

Results. The state regulation of competitive relations is provided by competitive legislation. Basic legislative documents of the European Union and Ukraine regulating the area of economic competition protection have been analysed in the article.

The main directions of state protection of competitive relations in national economy are the control of: usage of monopolistic (dominant) position, agreements limiting competition, agreements of economic concentration. The main exceptions from competitive legislation of the European Union and Ukraine with regard to agreements between business entities established on legislative level have been provided.

In general, the regulations of national competitive legislation corresponds to law standards of the European Union, however of passive component and insufficient law enforcement that is not effective in terms of transitive economy prevail.

Conclusion. *The analysis showed that directions of the state protection of competitive relations require an improvement. It has been proposed to reinforce existing regulations of competitive legislation with active component, in particular, to pay attention to construction and increase of competitive culture in society through the application of competition advocacy.*

Keywords: competitive legislation, competitive relations protection, economic competition, competition advocacy.

REFERENCES

1. *Bakalins'ka O. O. Problemy i perspektyvy rozvytku konkurentnogo zakonodavstva Ukrai'ny / O. O. Bakalins'ka // Chasopys Kyi'v. un-tu prava. — 2013. — № 3. — S. 17–21.*
2. *Bakalins'ka O. O. Nedobrosovisna konkurencija jak forma zlovzhyvannja sub'jektyvnyh cyvil'nyh pravom / O. O. Bakalins'ka // Visn. NTUU "KPI". Politologija. Sociologija. Pravo. — 2012. — № 2. — S. 141–145.*
3. *Lagutin V. D. Teoretychni problemy upravlinnja v sferi ekonomichnoi' konkurencii' / V. D. Lagutin // Konkurencija. Visn. Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny. — 2012. — № 1. — S. 18–22.*
4. *Gerasymenko A. G. Rynkova vlada: dzherela, masshtaby, naslidky : monografija / A. G. Gerasymenko. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2014. — 600 s.*
5. *Umanciv Ju. M. Korporatyvni struktury u global'nomu konkurentnomu prostori : monografija / Ju. M. Umanciv. — K. : NNC IAE, 2012. — 410 s.*
6. *Kachalin V. Kul'tura konkurencii' / V. Kachalin // Mirovaja jekonomika i mezhdunarodne otosheniya. — 2011. — № 7. — S. 26–32.*
7. *Kondrat'eva N. B. Konkurencija v ES: jekonomika, politika, pravo / N. B. Kondrat'eva // In-t Evropy RAN (doklady In-ta Evropy № 248). — 2009. — № 248. — 74 s.*
8. *Knjazeva I. V. Antimonopol'naja politika v Rossii / I. V. Knjazeva. — M. : Omega-L, 2011. — 512 s.*
9. *Lozovaja A. M. Advokatirovanie konkurencii v sovremennyh uslovijah: napravlenija i perspektyvy : monografija / A. M. Lozovaja, V. V. Klimenko. — K. : Centr ucheb. l-ry, 2014. — 160 s.*
10. *Shastitko A. Zachem konkurentnaja politika, esli est' promyshlennaja / A. Shastitko // Jekonom. politika. — 2014. — № 4. — S. 42–60.*
11. *Shastitko A. Povedencheskij antitrazst / A. Shastitko // Jekonom. politika. — 2014. — № 6. — S. 76–91.*
12. *Shastitko A. Rol' jekonomicheskogo analiza v antitrazste: obshhee v chastnom / A. Shastitko // Jekonom. politika. — 2013. — № 3. — S.107–125.*
13. *Shnyrkov O. I. Konkurentna polityka Jevropejs'kogo Sojuzu / O. I. Shnyrkov. — K., 2003. — 217 s.*
14. *Tolokonnikov A. Zapret na ogranichenie konkurencii v Evrosojuze / A. Tolokonnikov // Obozrevatel'. — 2006. — № 12. — S. 70–78.*
15. *Fyljuk G. M. Konkurencija ta monopolija v epohu globalizacii' : monografija / G. M. Fyljuk. — Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. — 404 s.*
16. *Competition policy. Crossing continents. Special report. The Economist 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.economist.com/news/special-report/21596669-competition-authorities-are-increasingly-reaching-beyond-their-countries-borders-crossing>.*
17. *Kruglyj stol zhurn. "Jekonomicheskaja politika" ["Posledstvija slaboj konkurencii: Kolichestvennye ocenki i vyvody dlja konkurencii"] // Jekonom. politika. — 2013. — № 1. — S. 125–145.*

18. Zakon Ukrai'ny "Pro zahyst ekonomichnoi' konkurencii'" : red. vid 11.08.2013 № 2210-14 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
19. Zakon Ukrai'ny "Pro zahyst vid nedobrosovisnoi' konkurencii'" : red. vid 13.01.2009 № 236/96-vr [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.
20. *Cyganov A.* Strukturnye al'ternativy antimonopol'noj politiki i genezis institutov pravoprimerenija / A. Cyganov // Jekonom. politika. — 2014. — № 5. — S. 66–74.
21. *Guljaev G. Ju.* Sushhnost' i zakonomernosti konkurentnyh otnoshenij / G. Ju. Guljaev // Upravlenie jelektronnyimi sistemami [Elektronnij resurs]. — Rezhym dostupu : <http://uecs.ru/logistika/item/2390-2013-10-02-06-16-27>.
22. *Golovanova S.* Koncepcija sopostavimyh rynkov v rossijskoj antimonopol'noj praktike / S. Golovanova // Jekonom. politika. — 2014. — № 5. — S. 99–115.
23. *Koncepcija Zagal'noderzhavnoi' programy rozvytku konkurencii' na 2014–2024 roky* [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80>.
24. *Golovanova S.* Doktrina kljuchevyh moshhnostej v rossijskoj antimonopol'noj praktike: osnovanija i riski primenenija / S. Golovanova // Jekonom. politika. — 2013. — № 3. — S. 126–143.
25. *Dogovor o funkcionirovanii Evropejskogo Sojuza* [Elektronnij resurs]. — Rezhym dostupu : <http://eulaw.ru/treaties/tfeu>.
26. Zakon Ukrai'ny "Pro Antymonopol'nyj komitet Ukrai'ny" : red. vid 19.04.2014 № 3659-12 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
27. *Jusupova G.* Programma osvobozhdenija ot nakazanija v antimonopol'noj politike: problemy jempiricheskoj ocenki / G. Jusupova // Jekonom. politika. — 2013. — № 6. — S. 143–160.
28. *Oficijnyj veb-portal AMKU. Programa zvil'nennja vid vidpovidal'nosti* [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/89137>.
29. Rada uhvalyla Zakon pro derzhdopomogu sub'jektam gospodarjuvannja, 2014 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://economics.unian.ua/agro/934790-rada-uhvalila-zakon-pro-derjdopomogu-subektam-gospodaryuvannya.html>.
30. Zakon Ukrai'ny "Pro derzhavnu dopomogu sub'jektam gospodarjuvannja" : chynnyj z 02.08.2017 № 1555-18 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.
31. *Cyprus Airways zbankrutovala cherez rishennja JeK pro povernennja €100 mln findopomogy, 2015* [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://economics.unian.ua/finance/1030263-kiprska-aviakompaniya-zbankrutovala-cherez-rishennya-ek-pro-povernennya-derjavi-100-mln-findopomogi.html>.
32. *Dobrovol'nyj jekspertnyj obzor zakonodatel'stva i politiki v oblasti konkurencii: Ukraina, 2013* [Elektronnij resurs]. — Rezhym dostupu : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditccpl2013d3_overview_ru.pdf.